

hozama is alkalmazható diszkontrátaként. Azonos elven kellene választani a diszkontrátát minden olyan nyugdíjrendszerre, amelyet a kormány (szponzorként) támogat.

– A tervezett járadékkötelezettség eljárása (Projected Benefit Obligation – PBO) a legalkalmasabb arra, hogy a nemzeti számlákban kezeljék a reálbér változásainak hatását a jövőben esedékes nyugdíjjogosultságra. A PBO nem nulla (általában pozitív) reálbér-változást becsül a jövő időszakaira. Ettől eltérő a felhalmozott járadékkötelezettség eljárása (Accumulated Benefit Obligation – ABO), amely a reálbér nulla változásával számol a jövőben (a Beszámoló 3.3.4 pontja szerint).

– A demográfiai (vagyis halandósági) feltételezés idősorai (ahol lehetséges) legyenek összehasonlíthatók, ilyen például az Eurostat „EUROPOP” sorozata.

A Beszámoló felhívja a figyelmet az itt összefoglalt módszertani ajánlások konzisztens alkalmazásának nehézségeire. Különböző nyugdíjrendszer működik az egyes országokban, az adatforrások lefedettsége és színvonala is eltérő. Az itt szükséges adatforrások nem harmonizáltak, egyes EU-tagállamokról csak az összegzett mutatók érhetők el, például kor és nem a nyugdíjjogosultság kategóriái szerint.

A kormányzat által támogatott nyugdíjrendszer azonban feltehetően jól dokumentált, itt kedvezőbbek a megfigyelés feltételei. Ellenőrizhető, hogy helytálló-e a nyugdíjjogosultság modelljének a feltételezései. A TB adatállománya részletes inputadatokkal alapozza meg az Áttekintő táblázat modellre alapozott becsléseit. A Beszámolóban kifejtettek-re épül a módszertani útmutató elkészült tervezete, amely rendszerezetten kifejti az Áttekintő táblázat összeállításának gyakorlati kérdéseit.

A TF az elvégzett empirikus vizsgálatok alapján ajánlást állított össze a TB nyugdíjbiz-

tosítás-adatainak összehangolt és áttekinthető modellezési gyakorlatára, az Áttekintő táblázat részletes módszertani ajánlásainak megfelelően. A TF szerint iránymutató a Világbank „PROST” szoftverje, azonban nem feltételezhető, hogy a programot széles körben fogják alkalmazni a nemzeti számlák nyugdíjelszámolásainak összeállításához. A TF tájékoztató a Németországban kialakított „Freiburgmodell”⁶ alkalmazhatóságáról is.

Az előzetes eredmények elsősorban a modellek alkalmazhatóságának feltételeit mutatják be, a szélesebb körű alkalmazás további fejlesztéseket igényel. Egyértelmű azonban, hogy nagy gazdasági jelentőségűek a TB-biztosítással szemben megszerzett nyugdíjvárományok, egyes országok bruttó hazai termékéhez mérten több mint 300 százalékos az arányuk.

Nádudvari Zoltán,

a Központi Statisztikai Hivatal főtanácsosa
E-mail: zoltan.nadudvari@ksh.hu

Józán Péter

Válság és megújulás a második világháború utáni epidemiológiai fejlődésben Magyarországon

MTA Társadalomkutató Központ. 2008. Budapest. 126 old.

A szerző öt évtized páratlanul gazdag kutatómunkájának esszenciáját foglalja össze legújabb művében. A kötet fő témáját annak az epidemiológiai paradoxonnak a megválaszolá-

⁶ A modellt a Research Center for Generational Contracts of the Freiburg University szakértői dolgozták ki, a magyar TB-nyugdíjrendszer számításai is ezzel készültek (a Beszámoló 5.10. pontja, 5.21-5.23. táblák).

sa, okainak feltárása adja, amely a szocializmus évtizedeinek fejlettebb szakaszában alakult ki Magyarországon. Az epidemiológiai válság (a halálozási viszonyok olyan tartós rosszabbodása, amelynek következtében a születéskor várható élettartam csökken) ugyanis akkor következett be (az 1960-as évek második felében), amikor „az életkörülmények nagy mértékben javultak, és a defenzívába szorult diktatúra felpuhult. Ez a tapasztalat ellentmond annak az általánosan elfogadott tételnek, hogy rosszabbodó életkörülmények rontják, javuló életkörülmények javítják az életkilátásokat” (8. old.).

A halandóság emelkedése meglepetésként érte az akkori egészségügy szakmai irányítóit. „Az első reakció a kételkedés volt: aligha lehetséges, hogy a szocializmusban az életkilátások rosszabbodjanak... De a jelenséget azok sem értették, akik az empiriát többre tartották az ideológiánál. Mivel magyarázható, hogy a halálozási viszonyok akkor rosszabbodnak, midőn az életkörülmények javulnak? Kiváltképp érthetetlen volt ez az inkonzisztencia, ha az 1970-es éveket az 1950-es évekkkel hasonlították össze... A halálóki struktúra elemzése kimutatta, hogy éppen a viszonylagos bőség teremtett addig ismeretlen veszélyhelyzetet: nagymértékben nőtt a dohányzás- és az abuzív alkoholfogyasztás-epidémia halálos áldozatainak száma; általánossá vált az egészségkárosító élelmiszerek túlfogyasztása és ennek következtében megnőtt a kardiovaszkuláris és a colorectális tumor mortalitás” (106–107. old.).

Józan professzor nagy érdeme, hogy erre a váratlan, a trendektől teljesen eltérő – mondjuk így: az akkori viszonyok között nem magyarázható – változásra több művében, s a kutatók között elsőként, már az 1980-as évek elején felhívta a figyelmet. A recenzens szerint a könyv legnagyobb érdeme a szakaszolás, a típusalkotás, azaz a három időszak (1948–1966, 1967–1993, 1994–2006) világos elhatárolása,

jellemzése és a változás okainak megmagyarázása. Sokak számára teljesen meglepően az első szakaszban, a reményteljes kezdet idején nőtt leggyorsabban (8 évvel) a születéskor várható élettartam, amely a diktatúra legrosszabb éveivel esik egybe. A szerző azonban sokoldalúan bizonyítja, hogy a központi utasítások rendszere még segítette is a csecsemő-, a gyermek- és a fertőző betegségek leküzdését. Az antibiotikumok és más gyógyszerek megjelenésével gyógyíthatóvá vált a tüdőgyulladás, a gümőkór és más fertőző betegségek. A kötelező védőoltások bevezetése is erre az időszakra esik.

Az 1960-as évek második felétől az életkörülmények javultak, de az emberek életmódja rossz irányba fordult, különösen a fiatal, falusi, alacsony iskolázottságú, kétkezi munkát végző férfiaké. Az egészségkárosító szokások közül a dohányzás és a mértéktelen alkoholfogyasztás a legszembetűnőbb. E káros szenvedélyek hatásait csaknem mindenki ismeri, ennek ellenére a nők és a fiatalok körében riasztó mértékben növekszik a dohányzók száma. Pedig „annak a viszonylagos kockázata, hogy egy 35 éves vagy ennél idősebb dohányzó férfi tüdőrákban fog meghalni, egy azonos korú nem dohányzó férfinél képest kb. huszonkétszeres, a szájüregrák esetében a relatív rizikó mintegy huszonnyolcszoros; egy középkorú, dohányzó férfi szívkoronária-betegség halálzásának viszonylagos kockázata közel háromszoros” (97. old.). Józan kutatásai szerint az ezredfordulón Magyarország népességének szájüreg-, tüdőrák-, illetve daganatos halandósága a legmagasabb az egész világon. A mértéktelen alkoholfogyasztás egészségkárosító következményeit igen részletesen elemzi a szerző, de hozzátehetjük e folyamat családdromboló hatásairól még becslésünk sincsenek. Találón írja, „hogy az első generációs magyar „segédmunkásosztály” Lenin-, illetve Sztálinvárosból egyenesen az alkoholparadicsomba ment” (98. old.). A szerző dicséreté-

re legyen mondva, hogy ugyanezen az oldalon – igaz csak lábjegyzetben – megjegyzi: „Az újabb vizsgálatok szerint a mértékletes alkoholfogyasztás egészséges; elsősorban az isémiás szívbetegség kialakulását gátolja” (98. old.).

A válságos évtizedek adatainak elemzése után megállapítja, „hogy a mortalitás 1966 és 1993 között bekövetkezett rosszabbodásának közel kilenctizedét az isémiás szívbetegség, a máj (alkoholos) betegségei és a tüdőrák okozták” (60. old.). A rendszerváltás olyan viszonyok közepette érte az országot, amelyben a középkorú férfiak halálozásainak hozzávetőleg egyharmada a dohányzásnak, egynegyede a mértéktelen alkoholfogyasztásnak tulajdonítható.

A rendszerváltozás után kialakuló piacgazdaság és a nyitott társadalom megteremtette e válságból való kitörés feltételeit. A piacgazdaság az emberektől maximális erőbedobást igényel, ezért a munkahelyen kiegyensúlyozottnak, fiatalnak, egészségesnek kell látszani. A betegség luxusát az ember nem engedheti meg magának. Ezzel összefüggésben csökkent a táppénzesek aránya, megszűnt a munkahelyi italozás, a 3 millió gépkocsivezető döntő része napközben nem fogyaszt alkoholt. Sokat javult a tájékozottság, az emberek kezdenek figyelni „a vérnyomásra, a cukorra, a koleszterinszintre, sőt az elhízásra is” (108. old.).

Mindezek szerepet játszottak abban, hogy a rendszerváltás után néhány évvel „fordulat következett be a kardiovaszkuláris betegségek halandóságának alapirányzatában” (68. old.). E halálozási viszonyok jelentős javulása (4 évvel hosszabbodott meg a várható élettartam), azonban nemcsak az életmód, hanem az eredményes orvosi intervenciónak is a sikere. A rendszerváltozás óta például ötszöröse nőtt a törzskönyvezett gyógyszerek száma. A kedvező változások közepette is „nő a diabetes mellitus gyakorisága; a II. típusú cukorbetegség a fejlett egészségi kultúrájú ipari ország-

okban világiárvánnyá válik, jelentős részben a túlsúlyos, illetve az elhízott népesség növekvő hányada következtében” (71. old.). A táplálkozási szerkezet további modernizálása, a mozgásgazdag életmód elterjesztése, az egészségügy fejlesztése és a fiatalok riasztó ütemű egészségkárosításának visszafordítása esetén még további élettartam-növekedésre számíthatunk.

A kilenc fejezetből álló tudományos értekezés tökéletes mű. Valamennyi fejezet kiválóan szolgálja a szerző kitűzött céljának megvalósítását. A kötetből kiemelhető a hetedik, a nyolcadik és a kilencedik fejezet, melyben a halálteki struktúráról és az okspecifikus halandóságról olvashatunk, majd nemzetközi kitekintésben tanulmányozhatjuk a hazai epidemiológiai folyamatokat, illetve a rendkívül összefogott, formális összefoglalásnak egyáltalán nem nevezhető következtetéseken gondolkodhatunk el. Az orvos-statisztikus-demográfus szerző személyében szerencsésen ötvöződnek az orvostudomány, a statisztika, és a demográfia legújabb ismeretei. Józan professzor közismerten jó tollú kutató, tolla most sem hagyta cserben. A halandóság témakörében mindent tud és ami nagyszerű, ezeket az ismereteket szakavatott módon közvetíteni is tudja.

A recenzensnek ki kell emelni a dolgozat arányosságát, szemléletességét (12 táblázat, 35 ábra), az adatok frissességét, a következtetések mértéktartóságát és igen jó nyelvezetét. A 23 kézikönyvet és 180 egyéb irodalmat felsoroló jegyzéke (60 százalékban angol nyelvű) munkája hitelességét, tudományos értékét növeli.

A kötet magas szakmai nivója ellenére (vagy éppen ezért) a szélesebb olvasóközönség számára is bátran ajánlható. Egyetemi tankönyvként változatlan formában is kiválóan használható. Az utolsó húsz oldalt (a következtetéseket) szívem szerint minden fiatalnak (mondjuk minden érettségizőnek) odaadnám okulásra, életük okosabb indítására. A kötet

második (remélhetően még további) kiadását kibővíteném a szerző által is kedvelt területi aspektussal. Az újabb változatban néhány (olykor feleslegesnek ható) idegen szót (például monokauzális, kontribúció, plauzibilis, diszproporcionális, probabilitás, infekciózus,

kuratív, progrediáló, permisszív stb.) magyarra cserélnék.

Hajnal Béla

kandidátus, a Debreceni Egyetem főiskolai tanára
E-mail: hanalb@de-efk.hu

Folyóiratszemle

Uljanov, I. Sz.:

Gazdasági összeírások a vállalatok statisztikai megfigyelésének rendszerében

(Экономические переписи в системе статистического наблюдения предприятий) – *Voproszu Statistiki*. 2006. évi 7. sz. 3–8. old.

A rendszerváltó államok szakemberei országuk gazdasági teljesítményét egyrészt a fejlett piacgazdasággal rendelkező országok, másrészt felzárkózó versenytársaik eredményeihez mérik. A figyelem középpontjába azonban azok az országok kerülnek, amelyek hasonló adottságokkal rendelkeznek. A kicsiket, a nagyok a nagyokat figyelik inkább. A kelet-közép-európai volt szocialista országok szakértői az Európai Unióban lelik meg a viszonyítási pontokat, a magyarok például egyrésztől Írországból, Finnországból, másrésztől Csehországból, Szlovéniából, Szlovákiából. A tapasztalatátvétel eredményessége szakterülettől függően eltérő lehet. Az itt ismertetett tanulmány a legnagyobb rendszerváltó, az Orosz Föderáció szempontjából tekinti át a statisztika fejlesztésének időszéri kérdéseit, különös tekintettel a vállalatok statisztikai megfigyeléseire. A Főde-

ratív Állami Statisztikai Szolgálat helyettes vezetője Egyiptom, India, Kína és az Egyesült Államok gyakorlatát választotta tanulmányozásra.

I. Sz. Uljanov a vállalatok statisztikai összeírását hasonlítja össze hazáját és a felsorolt országokat tekintve. Az orosz statisztikus a piacgazdaságra való átmenet nyomán olyan problémákkal találta szembe magát, amelyek számunkra sem ismeretlenek, a vállalkozások számának viharos növekedésével, az adatszolgáltatási készség gyengülésével, az üzleti titok olyan mértékű védelmével, ami háttérbe szorítja a statisztikai feldolgozás adatigényét.

Bármely *vállalat* statisztikai megfigyeléséhez ismerni kell annak általános jellemzőit: típusát, méretét, szervezeti rendszerét, gazdasági tevékenységének skáláját, a termelés térbeli elhelyezkedését és néhány kulcsfontosságú mutatószámot. Csak ezek ismeretében lehet véglegesen kiválasztani a konkrét megfigyelés egységeit, szervezési formáját és módszerét. Ezért nagyon fontos, hogy a felsorolt információk megtalálhatók legyenek a statisztikai regiszterben. A jó minőségű regiszter széles körben lehetővé teszi a mintavételes eljárást, s ezáltal csökkenti a statisztikai tevékenység költségeit. Ám gyakran fordul elő, hogy a statisztikai regiszterek nem teljesek, nem nap-

Megjegyzés. A *Folyóiratszemlét* a KSH Könyvtár (Orbán-Szurbucz Zsófia) állítja össze.